

Hierbij hoort een
kaartenmapje.

het zuiderzeeprojekt in zakformaat

door
R.H.A. van Duin en G. de Kaste

	bibliotheek Postbus 177 - 2000 MH Delft Telefoon 015 - 2739911 Fax 015 - 2739912 E-mail: biblio@wvl.nl
63523	
WL 291 80	
EXPL	WL Delft Hydraulics

C 146699

"Ik acht de tijd gekomen om de afsluiting en de droogmaking van de Zuiderzee te ondernemen. Verbetering van de waterstaatkundige toestand der omliggende provinciën, uitbreiding van grondgebied en blijvende vermeerdering van arbeidsgelegenheid zullen daarvan het gevolg zijn".

Koningin Wilhelmina
Troonrede, 16 september 1913

ISBN 90-369-1028-5

Inleiding	5
1 De lage landen in vroeger tijden	9
2 Van zee tot land	27
3 Het Zuiderzeeprojekt in grote lijnen	41
4 Het onderzoek ten behoeve van het Zuiderzeeprojekt	55
5 Het in cultuur brengen van de drooggevallen gronden	63
6 De volgorde en het tijdschema van de uit te voeren werken	75
7 De Amsteldiepdijk en de Afsluitdijk	83
8 De Wieringermeer, een Zuiderzeepolder	91
9 De Noordoostpolder, de eerste IJsselmeerpolder	105
10 Flevoland, een twee-eenheid	119
11 Oostelijk Flevoland, een overgangspolder	137
12 Lelystad, polderhoofdstad en groeikern	149
13 Zuidelijk Flevoland, een polder tegen de Randstad	159
14 Almere, een meerkernige stad	171
15 De Markerwaard, het sluitstuk van het Zuiderzeeprojekt	179
16 Het IJsselmeer, het natte hart	189
17 De Wadden, het buitengesloten gebied	201
18 Het buitenland, wenkend perspectief	217
Nabeschouwing	225

Dr. ir. C. Lely, 1854 - 1929
Grondlegger van het Zuiderzeeprojekt

De doelstellingen van het Zuiderzeeprojekt

Het Zuiderzeeprojekt past in een traditie van tientallen eeuwen, waarin de bewoners van de lage landen hun stukjes grond aan het water ontworstelen, onder de voortdurende dreiging dat de zee zal hernemen wat ze eerder gegeven heeft. Op de bodem van de voormalige Zuiderzee liggen nog restanten van vroegere, eens welvarende nederzettingen, die de strijd tegen het water hebben verloren.

Door de lange duur is het Zuiderzeeprojekt zelf al geschiedenis aan het worden. Een eeuw geleden is bedacht op welke wijze deze gevaarlijke binnenzee, die zijn functie als internationale waterweg verloren had, kon worden getemd. Het duurde daarna nog een generatie voordat het plan tot uitvoering kwam, een uitvoering die nu al weer meerdere generaties bezig houdt.

De oorspronkelijke doelstellingen van het Zuiderzeeprojekt gelden nog onverkort: het bieden van veiligheid tegen overstroming en verbetering van de afwatering van de omringende gebieden, alsmede de vorming van een zoetwaterbekken en de aanwinst van vruchtbare landbouwgrond met blijven-de werkgelegenheid.

Gaandweg blijkt dat het Zuiderzeeprojekt een veel wijdere strekking heeft: het draagt ook bij tot de structuurverbetering van het "oude land"; het biedt betere verbindingen tussen het westen en het noorden van het land, het schept mogelijkheden voor de huisvesting van de bevolking, die de afgelopen eeuw meer dan verdrievoudigde, het biedt velerlei ontspanningsmogelijkheden voor stedelingen en het vormt een verrijking van natuur en landschap. Stap voor stap zijn deze nieuwe functies bij de uitwerking van de plannen geïntegreerd. Tevens levert het Zuiderzeeprojekt een grote bijdrage tot de verruiming van de kennis en ervaring, die Nederland een wereldfaam hebben bezorgd op het gebied van de waterbouw en de cultuurtechniek en voorop doen lopen in de landbouw. Ook is er een toenemende aandacht voor de wijze waarop hier nieuwe steden worden gebouwd en natuurgebieden worden gecreëerd.

Maatschappelijke ontwikkelingen tijdens de uitvoering

In de afgelopen eeuw heeft er ook een ingrijpende ontwikkeling van wetenschap, techniek en energievoorziening plaatsgevonden, die geestelijk

Het Zuiderzeeprojekt: werk van generaties

en materieel nog maar nauwelijks is verwerkt. Voorts hebben er twee wereldoorlogen, een geboortegolf en meerdere stormvloeden plaatsgevonden en hebben perioden van economische expansie en recessie elkaar afgewisseld.

Op planologisch gebied heeft het beleid van uitstraling vanuit de randstad naar de buitengewesten zich via groeikernen weer teruggetrokken op het groene hart en de binnenstad. Parallel hieraan heeft de geest van verzet uit de veertiger jaren, de daadkracht van de jaren vijftig en de vernieuwingsdrang van de jaren zestig plaatsgemaakt voor het doemdenken van de zeventiger en de matheid van de jaren tachtig. De droom van "de verbeelding aan de macht" is gevolgd door een ontwaken in de harde werkelijkheid van een "no-nonsense beleid", dat de basis moet leggen voor een nieuw élan in de jaren negentig. Aan de start van het Zuiderzeeproject zijn vele plannen en discussies voorafgegaan, waarbij de meningen nogal eens wisselden. Zo schreef Huët al een eeuw geleden: "De Zuiderzee moet worden ingedijkt; dit was korten tijd geleden een volksovertuiging en hoewel den laatsten tijd de aandacht zich van deze zaak heeft afgewend, is daardoor het groote belang daarvan niet verminderd". Het mag dan ook niet verbazen dat de voortzetting van het uitonderdelen opgebouwde Zuiderzeeproject eveneens een punt van voortdurende discussie vormt, zowel in het verleden als in het heden. Prof. Thijsse merkt in zijn boek: "Een halve eeuw Zuiderzeewerken" al op dat dit "een onderneming is, die de Nederlandse gemeenschap maar nét aan kan en dat het op deze wijze nog lang zal duren voordat de laatste werken zijn voltooid." Misschien is hij nog te optimistisch geweest en kan de Nederlandse gemeenschap dit werk net niet aan. De tijd zal het leren.

Het Zuiderzeeproject in deze tijd

Door al deze ontwikkelingen en discussies heen blijven de "landman" en de "waterman" hun werk doen dat van alle tijden is: het zorgen voor voedsel en voor veiligheid. Dit boekje wil een beeld geven van de wijze waarop dat in noord Nederland, in het bijzonder bij het Zuiderzeeproject, is gedaan. Vele aspecten zijn hierbij onvermeld gebleven, doch het uitgangspunt bij de keuze van de onderwerpen is het ruimtelijk beeld, geplaatst in de tijd. Het resultaat daarvan vindt zijn weerslag in een uniek landschap, waarover bij de toekenning van een "award" van de Stichting Sikkensprijs aan de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders werd gezegd dat "het landschap van de IJsselmeerpolders wordt gekenmerkt door een functionele inrichting die veranderingen in tijd weerspiegelt en eveneens de karakteristieken van het Nederlandse landschap weergeeft" en dat "de totstandkoming en inrichting van de IJsselmeerpolders verlopen volgens een eigentijds proces, waarvan de visueel ruimtelijke resultaten zich onttrekken aan de geruststellende normen van het bestaande". Het mag uit dien hoofde dan ook niet verwonderen dat de IJsselmeerpolders een teken van tegenspraak zijn, waarbij behoudende en vernieuwende krachten botsen. Hoe anderen denken over het Zuiderzeeproject kan blijken uit een uitspraak van de Amerikaanse geschiedkundige Barbara Tuchman naar aanleiding van een tocht over de Afsluitdijk: "Er over te rijden, met aan de ene kant de grimmige oceaan en aan de andere kant nieuw land, houdt in dat men tenminste een ogenblik hoop koestert voor de mensheid."

De Ketelbrug tussen Flevoland en de Noordoostpolder

De lage landen in vroeger tijden

De oudste tijd

Nederland ligt aan de rand van een continent, in het mondingsgebied van een aantal rivieren en beken die zand en klei aanvoeren vanuit het achterland (figuur 1). Ook door de zee, die dit gebied omspoelt, wordt zand getransporteerd naar het kustgebied, waaruit zich in het verleden strandwallen en duinen hebben gevormd. Hierachter heeft zich slib afgezet en zijn onder invloed van plantengroei en een gebrekkige afwatering veenmoerassen ontstaan. De zee geeft niet alleen, maar neemt ook, zodat herhaaldelijk grote stukken land, soms mét hun bewoners en woonsteden, weer verzwoegen zijn. Dit gebeurt niet alleen door stormvloed, maar ook onder invloed van de stijgende zeespiegel, in combinatie met een daling van de bodem. Deze relatieve stijging van de zeespiegel is het gevolg van het smelten van gletschers en van de ijskappen bij de polen, sinds het klimaat na de laatste ijstijd, zo'n 10.000 jaar geleden, weer warmer is geworden. In die ijstijd lag de kustlijn nog ver in de huidige Noordzee en was de Doggersbank een toendra-gebied (figuur 1). De nog voortgaande stijging van de zeespiegel heeft de afgelopen millennia gemiddeld een decimeter per eeuw bedragen.

De Romeinse tijd

In de Romeinse tijd liep de duinreep langs de Noordzee nog door tot voorbij Groningen, slechts op enkele plaatsen onderbroken door zeegaten. De belangrijkste hiervan, het Vlie, vormde de verbinding met een binnenmeer, het Flevo Lacus (figuur 2). Het Oer-IJ, eertijds een monding van de Rijn en via één van de takken van de Utrechtse Vecht daarmee verbonden, was toen al afgesloten geraakt van de zee, nadat de hoofdstroom van de Rijn zich had verlegd van de Oude Rijn naar het zuidwesten van ons land (figuur 3).

Uit de Romeinse tijd dateert ook de Drususgracht, die de Rijn in verbinding bracht met het meer Flevo. Volgens Tacitus voer later Germanicus, de zoon van Drusus, via deze waterweg, over de meren en de zee naar de Eems.

De Middeleeuwen

In de daarop volgende eeuwen zijn grote stukken land verloren gegaan in het bijzonder tijdens de Karolingische Transgressieperiode (800-900), waardoor het Flevomeer omstreeks het jaar 900 was uitgegroeid tot een groot meer, het Almere. In het westen strekte dit meer zich als IJ-meer en Wijkermeer uit tot aan de duinen bij Beverwijk (Holland op z'n smalst).

Fig. 1 Nederland, gelegen in het grensgebied van een continent en een oceaan